

DERLEME / Review

Sağlık Okuryazarlık Düzeyini Belirlemede Kullanılabilecek Bazı Ölçekler

Some Scales That can be Used for Determining Health Literacy Level

Bekir ERTUĞRUL¹, Sevil ALBAYRAK²

ÖZ

Araştırma sağlık okuryazarlığı düzeyinin belirlenmesinde kullanılan bazı ölçeklerin tanıtılmasının sağlanması amacıyla yapılmıştır. Sağlık okuryazarlık düzeyinin belirlenmesinde birçok ölçek yer almaktadır. Bunların içinde en sık kullanılanları; REALM, TOFHLA, NVS, Avrupa Sağlık Okuryazarlığı ve Yetişkin Sağlık Okuryazarlığı ölçekleridir. Ölçeklerin sayısal olarak fazla olmakla birlikte geçerlilik-güvenirlilik çalışmalarının yapılması ve yeni sağlık okuryazarlık ölçeklerinin daha fazla ülkemizde akademik çalışmalarda yer alması gerekmektedir. Araştırma, Türkiye'deki sağlık okuryazarlığı ile ilgili ölçek geliştirme ve mevcut ölçeklerin Türkçe geçerlilik ve güvenirlik çalışmalarının yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır. Gelecek çalışmalarda, ölçek geliştirme, mevcut ölçeklerin Türkçe geçerlilik ve güvenirliğinin yapılması, bireylerin sağlık okuryazarlığı düzeyinin belirlenerek buna yönelik eğitimler planlanabilmesi için bu araştırmanın yararlı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: sağlık okuryazarlığı, sağlık okuryazarlığı ölçekleri, toplum sağlığı

ABSTRACT

ABSTRACT

The study was conducted to introduce some of the scales used to determine the level of health literacy. Literature survey model was used in the research. There are many scales in determining health literacy level. Of these, the most commonly used; REALM, TOFHLA, NVS, European Health Literacy and Adult Health Literacy scales. Although the scales are numerically high, validity-reliability studies should be performed and new health literacy scales should be included in academic studies in Turkey more. Research, development and scale related to health literacy in Turkey reveals that inadequate Turkish validity and reliability study of the existing scale. In future studies, it is thought that this research will be useful for developing scale, validity and reliability of current scales in Turkish, and determining the health literacy level of individuals and planning trainings for this.

Keywords: health literacy, health literacy scales, community health

GİRİŞ

20. yüzyıldaki bazı teknolojik gelişmeler okuryazarlık kavramında değişikliklere yol açmış ve yeni okuryazarlık türleri ortaya çıkmıştır. Okuryazarlık kavramı oluşumu gereği okuma ve yazma ile ilgili kavramlar olmasına rağmen karmaşık ve çoklu okuma ve yazma becerisi gerektiren bir olgu olmaya başlamıştır. Teknolojik gelişmelerle birlikte gelişen okuryazarlık kavramı araştırmacılar ve bilim insanları tarafından tartışılan bir konu haline gelmiştir (1). Modern toplum içerisinde varlığını gösteren bir birey olmak, mesleki ve yaşamsal şartları düzenlemek, bağımsız karar

1. Öğr. Gör. Başkent Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu İlk ve Acil Yardım Programı
E-posta Adresi: bertugrul@baskent.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-2787-0869

2. Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı
ORCID ID: 0000-0001-9787-5716

Gönderim Tarihi: 22.05.2019 - Kabul Tarihi: 11.06.2020

verebilen birisi olmak ve çağın gereksinimlerine uygun bir bakış açısı kazanabilmek için okuryazarlık yeteneklerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca iletişimin etkili yapılabilmesi ve diğer nesillere aktarılabilmesi için teknolojik gelişmelerin yakından takip edilerek modern okuryazarlık becerilerinin kazanılması gerekmektedir (2).

Sağlık okuryazarlığı kavramı ilk kez Simond tarafından 1974 yılında "Health Education as Social Policy" adlı bir makalede yer alarak dünya gündeminde konuşulacak konulardan biri olmuştur (3). Sağlık okuryazarlığı; "bireyin sağlığının korunması ve iyileştirilmesi, sağlığının bozulması durumunda ise iyileşme açısından temel sağlık bilgi ve hizmetlerini edinme, yorumlama ve kullanma kapasitesidir" (4).

Sağlık okuryazarlığı sağlıkla ilgili konuların anahtar belirleyicisidir. Çevresel ve genetik fak-

törlerle birlikte bireylerin sağlık davranışları, hastalıkların önlenmesi ve sağlığın geliştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır (5). Tüm bunlardan hareketle giderek önemini arttıran sağlık okuryazarlığı kavramı bireyin yaşamsal faaliyetlerini sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi için yeterli düzeyde sağlık okuryazarlık düzeyine sahip olması gerektiğini ifade etmektedir (6). Günümüzde sağlık anlayışı bireysellikten uzaklaşarak toplum temeli üzerine kurulmaktadır. Toplumun sağlığının korunması ve geliştirilmesi için sağlığı geliştirici çalışmalara önem verilmiştir. Bireyler içinde yaşadığı toplumun sağlık alışkanlıklarından etkilenmekte ve sigara içmek, fazla beslenme gibi davranışlar toplum sağlığını tehdit edici riskli davranışlar olarak görülmektedir. Sağlığa zararlı bu davranışlar hem bireyi hem de toplumun sağlığı

ını etkilemektedir. Bu bakımdan bireylerin sağlık okuryazarlığı toplum sağlığı açısından önem arz etmektedir (7).

Bireylerin sağlık okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesinde birçok ölçek geliştirilmiş ve literatür çalışmalarında yerini almıştır. Bu araştırma, sağlık okuryazarlığı düzeyinin belirlenmesinde kullanılan bazı ölçeklerin tanıtılması amacıyla yapılmıştır. Araştırma sonuçlarının bireylerin sağlık hizmetinden yararlanmasını doğrudan etkileyen sağlık okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi, önemini anlaşılması, yapılacak araştırmalar için veri oluşturması ve Türkiye’de özellikle halk sağlığı alanında yapılacak çalışmaların artması için araştırmacılara yeni bakış açısı kazandırması beklenmektedir.

Tablo 1. Sağlık Okuryazarlık Düzeyinin Belirlenmesinde Kullanılan Bazı Ölçekler

1. Rapid Estimate of Adult Literacy in Medicine (REALM)	Tıpta Yetişkin Okuryazarlığının Hızlı Tahmini
2. Rapid Estimate of Adult Literacy in Medicine -Revised(REALM-R)	Revize Edilmiş-Tıpta Yetişkin Okuryazarlığının Hızlı Değerlendirilmesi
3. Test of Functional Health Literacy in Adults (TOFHLA)	Yetişkinlerde İşlevsel Sağlık Okuryazarlığı Testi
4. Short Test of Functional Health Literacy in Adults(S-TOFHLA)	Yetişkinlerde İşlevsel Sağlık Okuryazarlığı Kısa Testi
5. Newest Vital Sign (NVS)	En Yeni Yaşamsal Belirteç
6. Single Item Literay Screen(SILS)	Tek Maddelik Okuryazarlık Taraması
7. Brief Estimate of Health Knowledge and Action (BEHKA) – HIV Version	Sağlık Bilgi ve Eylem Kısa Tahmini Ölçeği
8. How confident are you filling out medical forms by yourself?	Tıbbi formları kendiniz doldurma konusunda ne kadar iyisiniz?
9. Public Health Literacy Scale	Kamu Sağlığı Okuryazarlığı Ölçeği
10. SOS Mnemonic	SOS Kısaltması
11. Health Literacy Screening Question Methodologies (HLSQMs)	Sağlık Okuryazarlığı Tarama Sorusu Metodolojileri
12. eHealth Literacy Scale (eHEALS)	e-Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği
13. Adult Basic Learning Examination (ABLE)	Yetişkin Basit Öğrenme Değerlendirilmesi
14. Literacy Assessment for Diabetes (LAD)	Diyabet için Okuryazarlık Değerlendirmesi
15. Rapid Estimate of Adult Literacy in Dentistry (REALD)	Diş Hekimliğinde Yetişkin Okuryazarlığının Hızlı Değerlendirilmesi
16. Test of Adult Basic Education (TABE)	Yetişkin Temel Eğitim Testi
17. Health Activities Literacy Scale (HALS)	Sağlık Aktiviteleri Okuryazarlık Ölçeği
18. Health Literacy Skills Instrument(HLSI)	Sağlık Okuryazarlığı Becerileri Aracı
19. Functional Communicative and Critical Health Literacy (FCCHL)	İşlevsel İletişim ve Kritik Sağlık Okuryazarlığı
20. European Health Literacy Survey (HLS-EU-Q)	Avrupa Sağlık Okuryazarlığı Araştırması Anketi
21. Adult Health Literacy Scale	Yetişkin Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği (YSOÖ)

SAĞLIK OKURYAZARLIK DÜZEYİNİ BELİRLEMEDE KULLANILABİLECEK BAZI ÖLÇEKLER

Sağlık okuryazarlık düzeyinin belirlenmesinde kullanılan ölçekler araştırmanın yapıldığı grubun özelliklerine göre değişiklikler göstermektedir. Bu özellikleri, popülasyonun yaşı ya da hastalık grubu vb. faktörler belirlemektedir (8). Tablo 1’de sağlık okuryazarlık düzeyinin belirlenmesinde kullanılan bazı ölçekler yer almaktadır. Bunların içerisinde en sık kullanılan REALM, TOFHLA, NVS, Avrupa Sağlık Okuryazarlığı ve Yetişkin Sağlık Okuryazarlığı ölçekleridir.

TIPTA YETİŞKİN OKURYAZARLIĞININ HIZLI TAHMİNİ (RAPID ESTIMATE OF ADULT LITERACY IN MEDICINE REALM)

Davis ve ark. (1991) tarafından birinci basamakta, hasta eğitiminde ve tıbbi araştırma ortamlarında hasta okuryazarlığını tahmin eden ilk tarama aracı olarak tasarlanmıştır (9). REALM, düşük okuryazarlık seviyesine sahip hastaları belirlemek ve sınırlı okuryazarlık becerisine sahip olanlara okuma sınıfı sağlamak için geliştirilen 125 kelimelik tanıma testidir. Bu testin daha kısa formu olan 66 kelimelik bir tanıma testi de Davis ve ark. (1993) tarafından REALM-S olarak geliştirilmiştir (10). Testte, verilen kelimeleri bireylerin yüksek sesle

okumaları istenmektedir. Doğru okunan her kelime için katılımcının puanı 1 arttırılmaktadır. İstenilen kelimeleri, hecelerın sayısına ve telaffuz zorluğuna göre üç sütun halinde düzenlenmiştir. Alınan puanla seviyeler ilkokul altı (temel eğitim), ilkokul, ortaokul ve lise seviyesi olmak üzere dört gruba ayrılmaktadır. (11, 15). REALM İngilizce ve İspanyolca kullanım türleri de bulunan bu ölçek 3 dakika sürmesi sebebiyle avantaj oluşturmaktadır. Bu ölçeğin sayısal veri ölçme ve anlama ile ilgili sınırlılıkları bulunmaktadır. REALM ölçeğinin test-tekrar test güvenilirliği 0.98 olarak, REALM-S ölçeğinin ise test-tekrar test güvenilirliği ise 0.99 olarak değerlendirilmiştir. REALM puanı ve sağlık okuryazarlık düzeyleri Tablo 2’de gösterilmiştir (12).

REALM ölçeğini Özdemir ve arkadaşları (2010) Türkçe’ye çevirip uygulamışlardır (14). Toplam puanı altının altında olanlar düşük sağlık okuryazarlığı için riskli değerlendirilmiştir. Kendir ve arkadaşları (2017) tarafından Tıp ve Hemşirelik Fakültelerine başvuran öğrencilerin sağlık okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi amacıyla yapılan bir çalışmada REALM puanı $61,2 \pm 3,2$ (minmaks: 0-66) ve NVS puanları ise $3,4 \pm 1,6$ (minmaks: 0-6) olarak hesaplanmıştır. REALM ölçeğine göre bireylerin %63,6’sı “yeterli”, %36,4’ü “kısıtlı” sağlık okuryazarlık düzeyine sahip olduğu tespit edilmiştir (16).

Tablo 2. REALM Puanı ve Sağlık Okuryazarlık Düzeyleri

Puan	Sağlık Okuryazarlık Düzeyi	Durumu
0-18 arası puan	Yetersiz Sağlık Okuryazarlığı	3. sınıf ve altı düzeyinde (Basit seviyedeki eğitim malzemesini bile okuyamaz, tekrar tekrar anlatmak gerekir. Görsel ve işitsel malzemeler kullanılmalıdır)
19-44 arası puan	Yetersiz Sağlık Okuryazarlığı	4-6. sınıf düzeyinde (Basit seviyedeki eğitim malzemeleri kullanılmalıdır, ilaç kullanma talimatlarını okuyamayabilir)
45-60 arası puan	Kısıtlı Sağlık Okuryazarlığı	7-8. sınıf düzeyinde (Çođu eğitim malzemesi ile baş edebilir. Basit eğitim malzemesi vererek küstürülmemelidir)
61-66 arası puan	Yeterli Sağlık Okuryazarlığı	Lise düzeyinde (Çođu eğitim malzemesini okuyabilir)

YETİŞKİNLERDE İŞLEVSEL SAĞLIK OKURYAZARLIĞI TESTİ (TEST OF FUNCTIONAL HEALTH LITERACY IN ADULT-TOFHLA)

Bu test Parker ve ark. tarafından yetişkinlerde işlevsel sağlık okuryazarlığını test etmek amacıyla 1995 yılında geliştirilmiştir (17). Bu ölçek 50 boşluk doldurma sorusu ve 17 sayısal sorudan oluşmakta olup uygulama süresi 18-30 dakikadır. Bireyden boşluk doldurma bölümünde sağlıkla ilgili verilen seçeneklerden seçerek cümleyi tamamlaması istenmektedir. Bu ölçek ile sağlıkla ilgili ifadelerin birey tarafından anlaşılıp anlaşılmadığı belirlenerek sağlık bilgisini boşluk doldurma ve okuduğunu anlama düzeyi ile ölçmektedir. Sayısal bölümde ise randevu fişlerini, reçete bilgilerini okuyup anlaması istenmektedir. Bu bölüm sayısal beceriye dayanmaktadır. Bu testin İspanyolca ve İngilizcesi mevcuttur. Aynı zamanda kısaltılmış formu da bulunmaktadır (18). Toplam 100 puan üzerinden değerlendirilen bu ölçekte 50 puan sözel ve 50 puan sayısal kısmı oluşturmaktadır. Bu testlerden alınan puana göre ölçek 3 kategoriye ayrılmaktadır (19). Ölçeğin test güvenilirliği 0,74 ve cronbach alfa değeri ise 0,98 olarak bulunmuştur (17). TOFHLA testine göre sağlık okuryazarlık düzeylerinin dağılımı Tablo 3'te gösterilmiştir.

Bu testin kısa versiyonu olarak Yetişkinlerde İşlevsel Sağlık Okuryazarlığı Kısa Testi-S TOFHLA (Short Test of Functional Health Literacy in Adults) 1998 yılında geliştirilmiştir. TOFHLA testinin uygulanma süresinin uzun olması sebebiyle geliştirilmiştir. Ölçeğin cronbach alfa değeri 0,97 olarak bulunmuştur. Bu test 7 dakika sürmekte olup aynı yetenekleri ölçmektedir.

Puanlama sistemi;

0-16 puan: Yetersiz sağlık okuryazarlık

17-22 puan: Düşük düzey sağlık okuryazarlık

23-36 puan: Yeterli sağlık okuryazarlık olarak belirlenmiştir (17).

Türkiye'de Üçpunar'ın (2014) geçerlilik güvenilirlik çalışmasını yaptığı TOFHLA sözel beceri puanı bölümü için cronbach alfa 0,52, söze beceri bölümü için cronbach alfa 0,73 olarak bulunmuştur. Yine aynı çalışmada genel yetişkin işlevsel sağlık okuryazarlığı (TOFHLA) puanı 80,76 olarak tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan bireylerin yeterli sağlık okuryazarlık düzeyine sahip oldukları belirlenmiştir (18).

EN YENİ YAŞAMSAL BELİRTEÇ (NEWEST VITAL SIGN-NVS)

Bu ölçek hem okumayı hem de anlamayı test etmekte olup 2005 yılında Weiss ve arkadaşları tarafından geliştirilmiştir. Altı sorudan oluşan bu ölçeğin uygulanma süresi 3-6 dakikadır. Sağlık okuryazarlığı ölçüm tekniğinde dondurma besin etiketi kullanılmaktadır. Bu testin iyi ve sınırdaki sağlık okuryazarlığını çok iyi ayırt edememesi sınırlılıklarını oluştururken, İngilizce ve İspanyolcası olması, TOFHLA testi ile korelasyon göstermesi ve hesap, okuma ve kavrama becerilerini ölçüyor olması ve sağlık okuryazarlığı olan kişiler için daha duyarlı olması avantajlarını oluşturmaktadır. Hem okumayı hem de anlamayı test eden bu ölçekte hastalara bir besin etiketi verilerek 6 soru sorulmaktadır. Bu sorulardan 4 tanesi hesaplama ve sayısal beceri gerektiren, 2 tanesi ise etiketteki uygun olan bilgiyi bulmaya yöneliktir. Sorulardan bir tanesi, "Kaptaki tüm dondurmayı yerseniz kaç kalori almış olursunuz?" şeklindedir. Burada kişiden etiketteki bilgilerden kapta kaç porsiyon olduğu, her porsiyonun kaç kalori olduğu, kapta bulunan porsiyon sayısı ile her porsiyonun kalorisini çarpması gerektiğine ilişkin bir ölçme yöntemidir. Genellikle temel sağlık hizmetlerinde kullanılan bu yöntemde puanlama sorulara verilen cevapların doğru sayısına ilişkindir.

Puanlaması;

0-1 doğru sayısı: muhtemelen sınırlı sağlık okuryazarlık

2-3 doğru sayısı: sınırlı sağlık okuryazarlık

Tablo 3. TOFHLA Sağlık Okuryazarlığı Düzeyinin Dağılımı

Puan	Sağlık Okuryazarlık Düzeyi	Sağlık Okuryazarlığı Durumları
0-59 puan arası	Yetersiz Sağlık Okuryazarlık	Sağlık ile ilgili metinleri okuyup anlayamazlar
60-74 puan arası	Düşük Sağlık Okuryazarlık	Sağlık ile ilgili metinleri okuyup anlamada zorlanırlar
75-100 puan arası	Yeterli Sağlık Okuryazarlık	Sağlık ile ilgili metinleri okuyup anlayabilirler

4 ve üzeri doğru sayısı: yeterli sağlık okuryazarlık düzeyini belirtmektedir (20).

Ölçeğin İngilizce ve İspanyolca formları bulunmaktadır. İngilizce formunun cronbach alfa değeri 0,76 olarak ölçülmüştür. Özdemir ve arkadaşları (2010) NVS ölçeğini Türkçe'ye çevirip uygulamışlardır (14). Yurt içerisinde Çiftçi'nin (2017) bir aile sağlığı merkezine başvuran 18-65 yaş aralığındaki bireylerin sağlık okuryazarlık düzeyini belirlemek amacıyla yapmış olduğu bir çalışmada en iyi yaşamsal belirteç ölçeği puanı $3,76 \pm 1,83$ olarak tespit edilmiştir (21).

AVRUPA SAĞLIK OKURYAZARLIĞI ARAŞTIRMASI ANKETİ (EUROPEAN HEALTH LITERACY SURVEY QUESTIONNAIRE-HLS-EU-Q)

Bu ölçek, 2012 yılında Avrupa Sağlık Okuryazarlığı Araştırma Konsorsiyumu tarafından geliştirilmiştir (22). 47 sorudan oluşan bu ölçek, 15 yaş üzeri bireyler için geliştirilmiş öz bildirim ölçeğidir. Kavramsal çerçevesi 12 boyuttan oluşmakla birlikte sağlıkla ilgili bilgi edinme süreçlerini içeren (karar verme ve uygulama, anlama, ulaşma) ve sağlıkla ilgili 3 boyuttan (hastalıktan korunma, sağlığın geliştirilmesi, tedavi) oluşmaktadır. Ölçeğin cronbach alfa değeri 0,97 olarak tespit edilmiştir. Abacıgil ve arkadaşlarının (2016) Türkiye'de geçerlilik güvenilirlik çalışmasını yaptığı ölçeğin cronbach alfa değeri 0,95 olarak bulunmuştur. Her madde 1=çok zor, 2=zor, 3=kolay, 4=çok kolay olacak şekilde dört derecelidir. Bilmiyorum ifadesi için 5 seçeneği kullanılmıştır. Ölçekten alınacak toplam puan 47-188 arasında değişmektedir. Puanlama ortalaması ise 0 puan ile 50 puan arasında değişkenlik göstermektedir.

Sağlık okuryazarlığı düzeyi 4 kategoride değerlendirilmektedir:

0-25 puan arası: yetersiz sağlık okuryazarlık
>25-33 puan arası: sorunlu-sınırlı sağlık okuryazarlık
>33-42 puan arası: yeterli sağlık okuryazarlık
>42-50 puan arası: mükemmel sağlık okuryazarlık olarak belirlenmektedir (23).

Özdemir'in (2018) aile sağlığı merkezine başvuran hastaların sağlık okuryazarlık düzeyini belirlemek amacıyla yapmış olduğu bir çalışmada cronbach alfa değeri 0,94, Avrupa sağlık okuryazarlığı ölçeğine göre genel sağlık okuryazarlığı $33,97 \pm 7,23$ olarak bulunmuştur. Araştırmaya katılan bireylerin yeterli sağlık okuryazarlık düzeyine sahip oldukları tespit edilmiştir (24).

YETİŞKİN SAĞLIK OKURYAZARLIĞI ÖLÇEĞİ (YSOÖ)

Yetişkin sağlık okuryazarlığı ölçeği Sezer ve Kadioğlu (2014) tarafından 18-65 yaş aralığında 381 bireyle yürütülerek geliştirilmiştir. Ölçeğin belirlenmesi aşamasında gerek yurt içi gerekse yurt dışı literatür taramaları yapılmış 58 soruluk kavram maddeleri ortaya konulmuştur. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının yapılmasının ardından 23 maddeye indirgenmiş ve bu şekilde kullanılmıştır. 23 sorudan oluşan ölçeğin içeriğinde; yetişkinlerin sağlık bilgileri ve ilaç kullanımını kapsayan 22 soru ve vücudundaki organların yerini bilme durumu ile ilgili de 1 soru bulunmaktadır. Ölçeğin içeriğinde yer alan sorulardan 13 soru evet/hayır, 4 soru boşluk doldurma, 4 soru çoktan seçmeli ve 2 soru ise eşleştirme şeklindedir. Ölçeğin puanlaması yapılırken 13 sorudan oluşan evet/hayır şeklinde yanıtları olan sorulara olumlu yanıt verenlere 1, olumsuz yanıt verenlere 0, 4 sorudan oluşan boşluk doldurma şeklindeki sorulara doğru yanıt verenlere 1, yanlış yanıt verenlere ise 0 verilmiştir. 4 sorudan oluşan çoktan seçmeli soruların iki ve üzerinde yanıt verenlerine 1, hiç bilmeyenlere ve doğru ile birlikte yanlış cevap verenlere 0 puan verilmiştir. 2 sorudan oluşan eşleştirme sorularının tamamına doğru cevap verenlere 1, diğerlerine 0 verilmiştir. Ölçeğin en düşük puanı 0 en yüksek puanı ise 23 kabul edilmiştir. Sağlık okuryazarlık düzeyi ise ölçekten alınan puan arttıkça artmaktadır. Ölçeğin cronbach alfa değeri 0,77, genel kapsam geçerlilik indeksi ise %90,71 olarak bulunmuştur (25). Sağlık okuryazarlığı ölçme ve değerlendirmeye uygun nitel bir kavramdır. Değerlendirmek için, içerik, kapsam ve psikometrik özellikler ile ilgili çeşitli farklılıklar gösteren birçok ölçme aracı bulunmaktadır. Araştırma bulgularına göre; ölçekler tıbbi terimleri tanıma ve söyleme yeteneği, sağ-

lık bilgisini boşluk doldurma ve okuduğunu anlama yeteneği, randevu fişlerini reçete bilgilerini okuyup anlaması, besin etiketi ile hesap, okuma ve kavrama yeteneği, sağlıkla ilgili karar verme ve uygulamalar ile ilgili bilgi edinme yeteneği, sağlık bilgileri, ilaç kullanımı ve vücutta organın yerini bilme gibi konuları sorgulanmaktadır. Ancak bu araçlara yönelik birtakım eleştiriler mevcuttur. Bunlar (26);

- Temel bir sağlık okuryazarlığı teorisine dayanmamaktadır.
- Sınırlıdır çünkü okuma testine aşırı derecede güvenmektedir.
- Gerçek anlamaktan ziyade kelime tanımaya odaklanmaktadır.
- Kültürel duyarlılıktan yoksun ve belirli nüfus gruplarına karşı ön yargılıdır.
- Sağlığı geliştirme ve iletişim müdahalelerini, müfredatı, politikayı veya performansa dayalı hekimlere ödeme planlarını bilgilendirmek veya değerlendirmek için doğrudan faydalı değildir.
- Hastalara problemleri bir yük getirerek onları etiketlemektedir.
- Sözlü iletişim becerilerini değerlendirmemektedir.
- Sağlık okuryazarlığını bir halk sağlığı sorunu olarak düşünmemektedir.
- Bazı maddelerde belirsiz ifadeler yer verilmektedir.
- Çok düşük ve çok yüksek seviyedeki insanlar arasında yeterince ayırım yapamamaktadır.
- Psikometrik analizi titiz bir şekilde yapamamaktadır.
- Kullanımı tutarlı bir şekilde değildir.
- Sağlık okuryazarlığı çok boyutlar içerirken ölçekler tek boyuta odaklanmaktadır.

SONUÇ

Günümüzde sunulan sağlık hizmetlerinin çeşitliliğinin artmasıyla birlikte bu hizmetten yararlanan bireylerin sistemi etkin kullanabilmeleri, kendi sağlık davranışlarıyla ilgili konuları anlayabilmeleri için belirli bir sağlık okuryazarlık düzeyine sahip olmaları gerekmektedir. Bu bakımdan bireylerin sağlık okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi, düşük ya da yetersiz sağlık okuryazarlık düzeyine sahip olan bireylerin eksikliklerinin giderilmesi amacıyla birçok sağlık okuryazarlık

ölçeği geliştirilmiş ve akademik çalışmalarda kullanılmıştır. Özellikle sağlık okuryazarlık düzeyinin belirlenmesinde alanda kullanılan bazı ölçeklerin tanıtılmasının yapılması amacıyla yapılan incelememizde ülkemizde yapılmış olan araştırmalarda kullanılan ve Türkçe geçerlilik güvenilirlik çalışmalarının yapıldığı kaynak sayısının yetersiz olduğu görülmektedir. Bu durum, Türkiye’de sağlık okuryazarlığı ile ilgili daha fazla ölçek geliştirme çalışmalarına gereksinim olduğunu ortaya koymaktadır. Gelecek çalışmalarda; sağlık okuryazarlığı ile ilgili ölçek geliştirme, mevcut ölçeklerin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının yapılması, Türkiye’de bireylerin sağlık okuryazarlık düzeyinin ölçekler ile belirlenmesi yararlı olacaktır. Böylece bireylere eğitim ve danışmanlık konusunda planlamalar ve uygulamalar yapılarak sağlıkta eşitsizliklerin ortadan kalkması ve bireylerin kaliteli yaşam sürmesi sağlanacaktır. Özellikle halk sağlığı hemşireliği, tıp vb. alan çalışmalarında yoğun olarak kullanılan ölçekler diğer farklı alanlarda da kullanılarak bireylerin tüm alanlarda sağlık okuryazarlık düzeylerinin ölçülmesi ve eksik olan noktaların giderilmesi açısından önemli bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

1. Aşıcı, M. (2009). *Kişisel ve Sosyal Bir Değer Olarak Okuryazarlık. Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(17), 9-26.
2. Kurdayıoğlu, M. & Tüzel, S. (2010). 21. Yüzyıl Okuryazarlık Türleri, Değişen Metin Algısı ve Türkçe Eğitimi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 15(28), 283-298.
3. Simonds, S.K. (1974). *Health Education as Social Policy. Health Education Monograph*, 2(1), 1-10.
4. Sørensen, K., Van den Broucke, S., Fullam, J., Doyle, G., Pelikan, J., Slonska, Z. et al. (2012). *Health Literacy and Public Health: A Systematic Review and Integration of Definitions and Models. BMC Public Health*, 12, 80.
5. Beaglehole, R., Bonita, R., Horton, R., Adams, C., Alleyne, G., Asaria, P. et al. (2011). *Priority Actions for The Non-Communicable Disease Crisis. The Lancet*, 377(9775), 1438-1447.
6. Ilgaz, A. & Gözümlü, S. (2016). *Tamamlayıcı Sağlık Yaklaşımlarının Güvenilir Kullanımı için Sağlık Okuryazarlığının Önemi. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(2), 67-77.
7. Avcı, Y. D. (2015). *Kişisel Sağlık Sorumluluğu. TAF Preventive Medicine Bulletin*, 15(3), 259-266.

8. Akcilek, E. (2017). Üniversite Öğrencilerinde Sağlık Okuryazarlığı ve Yaşam Kalitesinin İncelenmesi. İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
9. Davis, T., Crouch, M., Long, S., Jackson, R., Bates, P., George, R. et al. (1991). Rapid Assessment of Literacy Levels in Adult Primary Care Patients. *Family Medicine*, 23, 433-435.
10. Davis, T. C., Long, S. W., Jackson, R. H., Mayeaux, E. J., George, R. B., Murphy, P. W. et al. (1993). Rapid Estimate of Adult Literacy in Medicine: A Shortened Screening Instrument. *Journal of Family Medicine*, 25(6), 391-395.
11. Davis, T. C., Michielutte, R., Askov, E. N., Williams, M. V. & Weiss, B. D. (1998). Practical Assessment of Adult Literacy in Health Care. *Health Education & Behavior*, 25(5), 613-624.
12. Mancuso, J. M. (2009). Assessment and Measurement of Health Literacy: An Integrative Review of The Literature. *Nursing & Health Sciences*, 11(1), 77-89.
13. Murphy, P. W., Davis, T. C., Long, S. W., Jackson, R. H. & Decker, B. C. (1993). Rapid Estimate of Adult Literacy in Medicine (REALM): A Quick Reading Test for Patients. *Journal of Reading*, 37(2), 124-130.
14. Özdemir, H., Alper, Z., Uncu, Y. & Bilgel, N. (2010). Health Literacy Among Adults: A Study from Turkey. *Health Education Research*, 25(3), 464-477.
15. Nielsen-Bohlman, L., Panzer, A. M. & Kinding, D. A. (2004). *Health Literacy: A Prescription to End Confusion*. Washington, DC: The National Academies Press.
16. Kendir, C., Akkaya, K., Arslantaş, İ. & Kartal, M. (2017). Health Literacy of Students Who Applied to Medical and Nursing Faculty in Dokuz Eylül University. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 11(3), 144-151.
17. Parker, R. M., Baker, D.W., Williams, M. V. & Nurss J. R. (1995). The Test of Functional Health Literacy in Adults: A New Instrument for Measuring Patients' Literacy Skills. *Journal of General Internal Medicine*, 10(10), 537-541.
18. Üçpınar, E. (2014). Yetişkinlerde İşlevsel Sağlık Okuryazarlığı Testinin Uyarlama Çalışması. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
19. Nurss, J. R., Parker, R. M. & Baker, D. W. (2001). *TOF-HLA: Test of Functional Health Literacy in Adults*. Snow Camp, NC: Peppercorn Books & Press.
20. Weiss, B. D., Mays, M. Z., Martz, W., Castro, K. M., DeWalt, D. A., Pignone, M. P. et al. (2005). Quick Assessment of Literacy in Primary Care: The Newest Vital Sign. *The Annals of Family Medicine*, 3(6), 514-522.
21. Çiftçi, F. (2017). Bir Eğitim Aile Sağlığı Merkezine Kayıtlı 18-65 Yaş Bireylerin Sağlık Okuryazarlığı Durumunun Belirlenmesi. Sağlık Bilimleri Üniversitesi Bursa Yüksek İhtisas Eğitim ve Araştırma Hastanesi. Aile Hekimliği Kliniği, Tıpta Uzmanlık Tezi, Bursa.
22. HLS-EU Consortium (2012). *Comparative Report of Health Literacy in Eight EU Member States*. The European Health Literacy Survey HLS-EU. Erişim tarihi: 1 Aralık 2018, European Commission: http://ec.europa.eu/eahc/documents/news/Comparative_report_on_health_literacy_in_eight_EU_member_states.pdf adresinden alındı
23. Abacıgil, F., Harlak, H. & Okyay, P. (2016). Avrupa Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği Türkçe Uyarlaması. Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Ölçekleri Güvenilirlik ve Geçerlilik Çalışması. Ed: Pınar Okyay & Filiz Abacıgil. Ankara, Anıl Matbaa; 21-41.
24. Özdemir, Y. (2018). Aile Sağlığı Merkezine Başvuran Hastaların Sağlık Okuryazarlık Düzeylerinin Belirlenmesi: Kahramanmaraş İli Örneği. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
25. Sezer, A. & Kadioğlu, H. (2014) Yetişkin Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği'nin Geliştirilmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 17(3), 165-170.
26. Pleasant, A. (2008). *Measuring Health Literacy: A Challenge to Curriculum Design and Evaluation*. Research Briefs on Adult Literacy, No 1. The Centre for Literacy of Quebec, Canada.